

УДК 378

ЛУГІНА Олена Віталіївна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної освіти,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького
e-mail: lug1986@bigmir.net

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядається матеріал теоретичного аналізу підготовки майбутніх фахівців дошкільної сфери України. Розкрито зміст основних понять, які характеризують сутність підготовки майбутніх вихователів в освітньому процесі вищого навчального закладу. Презентовані сучасні дослідження значно збагатили науковий потенціал дошкільної педагогіки інформацією про основні аспекти теоретико-практичної підготовки студентів, зміст та особливості окремих компонентів, функцій, умінь та якостей, які сприяють здійсненню успішної професійно-педагогічної діяльності у ДНЗ.

Ключові слова: підготовка вихователів; дошкільна педагогіка; теоретико-практична підготовка студентів; функції; уміння; якості; професійно-педагогічна діяльність.

Постановка проблеми. Ефективність роботи освітніх закладів залежить не лише від навчально-методичного забезпечення, органів управління системою дошкільної освіти, а й від особистості педагога, його взаємин із дітьми. Безперечно, кожен талановитий, висококваліфікований, вдумливий педагог поєднує у своїй практиці загальнотеоретичні досягнення педагогіки, власний досвід, особистісно-професійні якості та фізіолого-психологічні особливості дітей, із якими він працює. Навіть найдосконаліша теорія не може дати вичерпної відповіді, яким бути вихователю ДНЗ, однак теоретичне підґрунтя слугує основою, якою має керуватися кожен педагог.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що в теорії та практиці представлено дослідження різних аспектів готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності та схарактеризовано особливості організації їхньої професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ. У працях із дошкільної педагогіки з'ясовано специфіку професійної діяльності майбутнього вихователя та проблему їхньої підготовки до роботи з дітьми дошкільного віку (Л. Артемова, А. Богуш, С. Будак, О. Кучерявий, Л. Лохвицька, В. Нестеренко, Т. Поніманська та інші).

У контексті нашого дослідження присутню роль відіграють праці, присвячені різним вимірам фахового становлення майбутніх вихователів (Г. Беленька, А. Богуш, Т. Величко, Н. Гавриш, І. Луценко, О. Поліщук, І. Рогальська-Яблонська, Т. Слободянюк та інші).

Унаслідок аналізу досліджень підсумовано, що, попри ґрунтовне розроблення багатьох теоретичних аспектів професійної підготовки майбутніх вихователів у ВНЗ, проблема їхньої теоретико-практичної підготовки у системі дошкільної освіти не поставала предметом спеціальних наукових пошуків.

Мета статті – окреслити основні теоретичні аспекти щодо підготовки майбутніх вихователів в системі дошкільної освіти України.

Вивчаючи проблему підготовки майбутнього вихователя в системі дошкільної освіти України, варто зауважити, що термінолексема «підготовка» у наукових джерелах визначене як формування та збагачення установок, знань і вмінь, необхідних індивідові для адекватного виконання специфічних завдань. Також під підготовкою розуміють запас знань, досвід, здобутий у процесі навчання, практичної діяльності [1].

Термін «професійна підготовка» тлумачиться як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей особистості, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці за обраною професією [2, с. 262]. Учені трактують це поняття як педагогічний процес у вищих навчальних закладах, який спрямований на формування в особистості професійно значущих знань, практичних умінь і навичок майбутньої професійної діяльності та професійно-важливих якостей [2, с. 263] У науково-методичній та

психолого-педагогічній літературі професійна підготовка майбутнього педагога схарактеризована як цілісний процес засвоєння та закріплення загальнопедагогічних і спеціальних знань, умінь та навичок, результатом якого є формування в педагогічних працівників готовності до здійснення професійно-педагогічної діяльності [3, с. 50–56].

Отже, аналіз поданих дефініцій дозволяє зробити висновок, про взаємозв'язок та взаємозалежність досліджуваних понять, що визначають сутність професійно-педагогічної підготовки: професійна підготовка – це система змістових і організаційних заходів; професійно-педагогічна підготовка не може бути обмежена лише формуванням знань, умінь, навичок, а й має бути зорієнтована на особистісний розвиток студента; метою і кінцевим результатом професійно-педагогічної підготовки є формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності.

У контексті нашого дослідження актуальними є наукові студії Т. Поніманської, яка потрактовує педагогічну діяльність як динамічну систему, складниками якої є п'ять взаємопов'язаних компонентів: 1) гностичний – об'єднує здатність до аналізу, узагальнення, уміння формулювати стратегічні, тактичні й операційні завдання щодо виховання та навчання, окреслювати стратегію їх розв'язання, оцінювати проекти рішень і способи їх реалізації, знаходити продуктивніші шляхи; 2) проектувальний – передбачає формулювання системи цілей і завдань, планування власної діяльності та діяльності дітей; 3) конструктивний – пов'язаний із відбором та організацією навчального матеріалу; 4) організаторський – здатність реалізувати педагогічний процес, створювати розвивальне середовище для дитини; 5) комунікативний – уміння налагоджувати й розвивати педагогічно доцільні взаємини з дітьми та їхніми батьками, колегами [4, с. 132].

Таким чином, для здійснення успішної діяльності вихователь дошкільного закладу повинен оволодіти певною сукупністю знань, умінь, виховувати в собі позитивні особистісні якості. Єдність і взаємодія їх слугує передумовою ефективної реалізації професійних функцій вихователя дошкільного закладу, серед яких дослідниця виокремлює:

1) догляд дітей – полягає в організації життєдіяльності дітей на основі передових методик і технологій педагогічної діяльності; у турботі про їхнє здоров'я; формуванні позитивних емоцій; створенні раціонального виховного середовища; наданні за необхідності першої медичної допомоги; проведенні загартовувальних та інших оздоровчих заходів; профілактиці порушень стану здоров'я дітей;

2) гностично-дослідницька – має на меті вивчення індивідуально-особистісних особливостей дітей; збір та аналіз фактів їхньої поведінки, з'ясування причин і наслідків вчинків вихованців; проектування розвитку особистості кожної дитини й дитячого колективу загалом; засвоєння передового досвіду, нових педагогічних технологій.

3) виховна – розроблення змісту виховання й навчання, добір нових форм і методів розвитку в дитини ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання;

4) конструкторсько-організаційна – спрямована на організацію педагогічного процесу в дитячому садку; використання нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювання різних видів діяльності й керівництво ними; педагогічне управління поведінкою та активністю;

5) діагностична – полягає в з'ясуванні рівня розвитку дітей, стану педагогічного процесу, завдань освітньо-виховної роботи з дітьми та батьками, у вивченні підсумків власної педагогічної роботи та їх відповідності вимогам часу; використанні корекційних методик;

6) координаційна – забезпечує єдність роботи дитячого садка та сім'ї щодо створення повноцінного виховного середовища, сприятливого для становлення самостійної, творчої особистості дитини; використання педагогічно доцільних форм роботи з батьками на основі диференційованого підходу до різних типів сім'ї [5, с. 269–275].

А. Кузьмінський і В. Омеляненко зазначають, що вихователь повинен володіти такими основними якостями: любов до дітей, уміння бачити у своїх вихованцях юних громадян із невичерпним потенціалом; почуття національної гідності, гордість за свій народ,

його історичні звершення, готовність усіляко служити своєму народові (ця якість базована на історичній пам'яті, зміцнюється генетичною спорідненістю); чесність, совісність, справедливість, об'єктивність; витримка, стриманість, терпеливість; організаторські здібності, уміння працювати з дитячим колективом; усебічний розвиток; принциповість і вимогливість; оптимізм, любов до життя; чуйність, гуманне ставлення до людей; творчий склад мислення; тактовність [6, с. 19–22].

Учені вважають, що в процесі професійної підготовки в педагога мають бути сформовані на основі особистих якостей необхідні педагогічні вміння. На їхню думку, вихователі повинні бути притаманні такі вміння [6, с. 22–24]:

1) конструктивні, які вможливають планування навчально-вихованої роботи відповідно до вимог навчальних планів і програм; вибір доцільних форм і видів діяльності; вибір ділових методів виховного впливу; планування перспективних напрямів керівництва дитячим колективом; індивідуальний та диференційований підходи до учнів;

2) комунікативні, які передбачають налагодження адекватних стосунків із колективом та окремими вихованцями, допомагають налагодити педагогічно вмотивовані контакти з учнями, колективом, батьками, колегами; регулювати міжособистісні стосунки дітей у первинному колективі;

3) організаторські – є запорукою організації дитячих колективів і керування ними, їхнього розвитку; педагогічно доцільної діяльності дитячих колективів; надання допомоги дитячим громадським організаціям; організації роботи з батьками, залучення громадськості на допомогу навчальному закладу у вихованні дітей;

4) дидактичні, які допомагають пояснити учням зміст навчального матеріалу з урахуванням їхнього віку; керувати самостійною пізнавальною діяльністю учнів, сприяти розвитку інтелектуального потенціалу; озброювати школярів методами самостійної пізнавальної діяльності;

5) перцептивні, до яких належить здатність проникати у внутрішній світ дітей; адекватно сприймати та розуміти психічний стан вихованців; спостережливість, яка дає змогу аналізувати реальний стан вихованця в конкретній ситуації;

6) сугестивні, які виявляються в безпосередньому емоційно-вольовому впливі на вихованців для створення в них певного стану, спонукання до конкретних дій;

7) пізнавальні, що охоплюють вивчення учнів, дитячого колективу, складання характеристик; ознайомлення з новою психолого-педагогічною та іншою літературою, використання досягнень науки в практиці; аналіз передового педагогічного досвіду і його творче використання у власній діяльності;

8) прикладні вміння лежать в основі володіння вміннями й навичками творчого характеру – малювати, танцювати, грати на музичних інструментах, вишивати, ліпити, моделювати, плести та ін.; володіння технічними засобами навчання, комп'ютерною технікою;

9) уміння в галузі педагогічної техніки; педагогічна техніка – це сукупність раціональних засобів і прийомів та особливостей поведінки вчителя-вихователя, скерованих на ефективну реалізацію обраних ним методів навчально-виховної роботи з окремим вихованцем або з колективом, відповідно до потреб та особливостей конкретних об'єктивних і суб'єктивних обставин. У процесі оволодіння педагогічною технікою вчитель-вихователь має виробити такі вміння: одягатися з урахуванням індивідуальних особливостей, усталеного в суспільстві стилю, вимог культури та особливостей діяльності; володіти собою, оцінювати свої почуття в конкретній ситуації, психічний стан вихованців, обирати потрібну тактику дій згідно з педагогічними завданнями; володіти голосом, тоном, темпом, ритмом педагогічного мовлення; володіти жестами та мімікою; уміння ходити, стояти, сидіти; володіти навичками психотехніки (уміння застосовувати знання про психіку людини для розв'язання практичних завдань).

В аспекті професійної підготовки майбутніх вихователів значущими є певні педагогічні вміння, які слугують базисною структурою їхньої компетентності. У педагогічній науці «професійна компетентність» схарактеризована як сукупність знань та вмінь, від яких залежить результативність праці, обсяг навичок виконання завдань; як комбінація особистісних якостей, комплекс знань і професійно значущих особистісних

якостей, певний вектор професіоналізації, єдність теоретичної та практичної готовності до праці, здатність виконувати складні культуровідповідні види дій тощо.

Розглядаючи особистісні риси педагога (моральні якості, організаторські й інтелектуальні здібності, духовна культура та комунікативність), компетентність можна зарахувати до складників професійних якостей майбутнього вчителя-вихователя – як необхідну ланку постійного вдосконалення вже набутого інтелектуального й практичного досвіду, необхідний щабель на шляху до пошуку ефективних способів підвищення педагогічного професіоналізму й досягнення самобутності особистості [7, с. 237–239].

До структури професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного закладу належать наступні складники: мотиваційний компонент, що виражений у поступовому розвитку спрямованості навчально-професійної діяльності студентів, побудованої на пріоритеті цілей розвитку особистості дітей дошкільного віку; особистісний компонент (якості, педагогічні та спеціальні здібності тощо); змістовий компонент (оволодіння змістом навчання, уміннями, навичками); професійно-діяльнісний компонент, що вміщує систему навчально-професійних дій. Цей компонент передбачає опанування студентами: 1) специфічних аналітичних навичок, що допомагають сприймати та оцінювати педагогічну ситуацію як багатовимірну, інноваційну педагогічну реальність; 2) особливих професійно-діагностичних дій, що дають змогу майбутньому вихователю перетворювати навчальний предметний матеріал (математичний, образотворчий, музичний тощо) у діагностичний; студенти вчать з'являти змістово-предметний аспект навчання дітей із його «психологічним портретом», із тими можливими змінами дитячої психіки, які можна спостерігати у процесі навчання; оволодіння діями такого типу сприяють з'ясуванню розвивальних можливостей предметного змісту дошкільного навчання; 3) основами проєктувальних дій, метою яких є створення гнучкої системи організації життєдіяльності дитини. Така система представляє особливості розвитку дітей дошкільного віку в процесі її взаємодії з вихователем, з іншими дітьми, із батьками [8, с. 52–55].

Система фахової підготовки вихователів ДНЗ являє собою цілісний комплекс структурних елементів, що перебувають між собою в певних зв'язках, взаємодіють один з одним та утворюють цілісну єдність. Нові реалії, орієнтація українського суспільства на демократичні принципи, реорганізація системи дошкільної освіти зумовлюють необхідність змін у системі підготовки фахівців дошкільної освіти. На це спрямована Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття», що передбачає перехід до гнучкої, динамічної, ступеневої системи підготовки фахівців, формування мережі вищих навчальних закладів, спроможної за освітніми та кваліфікаційними рівнями, типами, формами й термінами навчання, джерелами фінансування задовольняти інтереси особи, потреби кожного регіону та держави в педагогічних кадрах [9, с. 3–4].

Освітньо-професійна підготовка у вищих навчальних закладах передбачає формування майбутнього педагога як людини, якій притаманні гуманність, духовність, творчість, вона володіє необхідними для роботи в дошкільному закладі професійними знаннями, уміннями і навичками. Зміст підготовки у ВНЗ повинен відповідати таким вимогам: пріоритет національних і загальнолюдських духовних цінностей; органічний зв'язок спеціальних курсів із національною культурою, історією, традиціями українського народу; формування в студентів потреб і здібностей до пізнавальної творчості, критеріальних основ наукового світогляду, що забезпечує пріоритет людини та її цінностей; науковий і світський характер соціально-гуманітарних дисциплін, незалежність їх викладання від політичних партій, громадських і релігійних організацій; демократизм системи викладання дисциплін, свобода вибору студентами форм занять і навчальних курсів; безперервна система вищої педагогічної освіти: довшівської, вишівської, після вишівської [3, с. 50].

Сучасні реалії орієнтують на спеціальну підготовку вихователя – гуманістично зорієнтованої особистості, здатної оперативно реагувати на динаміку соціально-економічних процесів, умов власної професійної діяльності, розробляти та впроваджувати нові технології в навчання й виховання.

Сутність такого підходу щодо обґрунтування структури професійної компетентності майбутнього вихователя полягає в пошуку найбільш значущих характеристик, що дають змогу закласти основи продуктивної професійної діяльності. В описаний спосіб може бути

реалізована єдина лінія професійного становлення, розвитку й удосконалення професійної компетентності вихователя дошкільного закладу.

Отже, зазначене вище підкреслює, що процеси реформування та модернізації, які зараз відбуваються в системі вищої педагогічної освіти, об'єктивно спрямовані на її подальший прогресивний розвиток, забезпечення потреб суспільства у кваліфікованих фахівцях, що передбачає відповідні зміни у професійно-педагогічній підготовці вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку. Тому підвищена увага до професійної підготовки майбутніх вихователів у сучасному освітньому просторі цілком виправдана, адже головним організатором педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах є вихователь і саме від нього значною мірою залежить цілісний і всебічний розвиток дитячої особистості як суб'єкта свого життя.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Корнешук В. В. Сучасна професійна освіта в Україні і надійність спеціалістів / В. В. Корнешук // Наука і освіта. – 2007. – № 1–2. – С. 147–151.
3. Гавриш І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільного профілю до інноваційної діяльності як педагогічна проблема / І. Гавриш // Гуманітарний вісник ДВНЗ. Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – Вип. 14. – С. 50–56.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. І. Поніманська – К. : Академ-видав, 2006. – 456 с.
5. Саяпіна С. А. Професійна підготовка вчителя в контексті сучасної освіти / С. А. Саяпіна, О. Г. Коркішко // Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрямки сучасної освіти : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 3–5 жовтня 2007 р., м. Луганськ. – Частина 1. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – С. 269–275.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 418 с.
7. Андрущенко Т. К. Шляхи удосконалення професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в системі післядипломної освіти / Т. К. Андрущенко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки / Херсонський держ. ун-т. – 2009. – Вип. 51. – С. 236–239.
8. Введенський В. М. Моделирование профессиональной компетентности педагога / В. М. Введенський // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 51.
9. Концепція Державної цільової програми розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 року № 1721 – р. // Дошкільне виховання. – 2010. – № 9. – С. 3–4.
10. Исаева Т. Е. Педагогическая культура преподавателя как условие и показатель качества образовательного процесса в высшей школе (Сравнительный анализ отечественного и мирового образовательного процесса) / Т. Е. Исаева. – Ростов-н/Д : Рост. гос. ун-т путей сообщения, 2003. – 312 с.

References

1. Goncharenko, V. S. (1997). *Ukrainian pedagogical dictionary*. Kyiv: Lybid. (in Ukr.).
2. Kornestchuk, V. V. (2007). Modern professional education in Ukraine and the reliability of the specialists. *Science and education, 1–2, 147–151*. (in Ukr.).
3. Gavrish, I. (2010). Training of future specialists of pre-school profile for innovative activity as pedagogical problem. *Humanitarian Bulletin of the Shee. Scientific-theoretical collection. Pereyaslav-Khmelnytsky, 14, 50–56*. (in Ukr.).
4. Ponimonsky, T. I. (2006). *Preschool education: a textbook for university students*. Kyiv: Akadem-issued. (in Ukr.).
5. Sayapina, S. A. (2007). Professional training of the teachers in the context of modern education. *Values education in the XXI century: directions and trends of modern education : materials of IV International scientific-practical conference. Lugansk: Alma mater, 269–275*. (in Ukr.).
6. Kuzminsky, A. I. (2003). *Pedagogy: textbook*. Kyiv: Knowledge-Press. (in Ukr.).
7. Andryushchenko, T. K. (2009). Ways of improving the professional competence of Tutors of preschool educational institutions in the system of postgraduate education. *Collection of scientific works. Pedagogical science of the Kherson state University, 51, 236–239*. (in Ukr.).
8. Vvedensky, V. M. (2003). Modelling of professional competence of the teacher. *Pedagogy, 10, 51*. (in Rus.).
9. The concept of the State target program of development of preschool education for the period until 2017: approved by the decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of August 27, 2010, No. 1721. *Early childhood education, 2010, 9, 3–4*. (in Ukr.).
10. Isaeva, T. E. (2003). *Pedagogical culture of the teacher as a condition and an indicator of the quality of educational process in higher education* (Comparative analysis of Russian and world educational process). Rostov-on-Don: Growth. state University of Railways. (in Rus.).

LUGINA Helen,

Ph.D., senior lecturer in of Preschool Education Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: lug1986@bigmir.net

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS IN UKRAINIAN PRESCHOOL EDUCATION: THEORETICAL ASPECT

***Abstract.** The article deals with the material of the theoretical analysis of future specialists preparation in the sphere of preschool of Ukraine. The article reveals the content of the basic concepts that characterize the essence of the future teachers preparation in educational process of higher educational institutions. Presents current research greatly enriched the scientific potential of early childhood education information on the main aspects of theoretical and practical preparation of students, the contents and features of the individual components, functions, skills and qualities conducive to the successful implementation of vocational and educational activities in the preschool. The effectiveness of educational institutions depends not only on teaching software, controls, system of preschool education, but from the teacher's personality, his relationship with the children. Undoubtedly, each talented, qualified, thoughtful teacher combines in its practice the theoretical achievements of pedagogy, self-experience, personal-professional quality, physiological and psychological characteristics of children with whom he works. Even the most perfect theory can not give a full answer, how to be a teacher in the kindergarten, however the theoretical basis is the basis that should guide all educators. Scientific literature analysis shows that in theory and practice presents research on various aspects of readiness of future specialists to professional activity and the characteristic features of the organization of their professional and pedagogical preparation at the universities.*

***Key words:** preparation of preschool teachers; preschool pedagogy; theoretical and practical training of students; functions; skills; qualities; professional and pedagogical activity.*

*Одержано редакцією 28.01.2017
Прийнято до публікації 30.01.2017*